

LBRIS

We know
books

Elemente de limbă latină și de cultură romanică

Clasa a VII-a

Alexandru Dudău
Simona Georgescu
Theodor Georgescu

art Klett

Lecția/pagina	Domeniul de conținut Elemente de limbă latină	Domeniul de conținut Elemente de civilizație greco-romană și de cultură romanică	Domeniul de conținut Valori greco-romane perene
Lecția 1/10 Ulpia Traiana Sarmizegetusa	Alfabetul latin - alfabetul latin; scrierea și pronunțarea Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne - straturile lingvistice ale limbii române; stratul latin	Roma – de la cetatea lui Romulus la centrul lumii latinofone procesul de romanizare	
Lecția 2/16 Roma	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii - sistemul cazual în limba latină și română; cazurile N. și Ac., singular Geneza limbilor – limbă-mamă / limbă-fică, relația dintre factorul istoric și cel lingvistic - familii de limbi – limbile indo-europene; etimologia	Roma – de la cetatea lui Romulus la centrul lumii latinofone - poporul roman (sinteză) - statul roman – epocile (sinteză) - mituri fondatoare și eroi fondatori: copilăria lui Romulus și Remus; întemeierea Romei - colinele Romei - simboluri romane: acvila (vulturul), lupoaca	Modele de gândire și de raportare la lume fundamentate etic, civic și științific cultura legii
Lecția 3/26 Forum Romanum	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii - terminațiile verbale pentru persoana a III-a, singular și plural - structura cuvântului; evoluția în limbile moderne Geneza limbilor – limbă-mamă / limbă-fică, relația dintre factorul istoric și cel lingvistic - limba latină și limbile romanice	Roma – de la cetatea lui Romulus la centrul lumii latinofone - republica romană: societatea; statul republican <i>Senatus populusque Romanus</i> Viață publică – viață privată. Mentalități - forme de organizare comunitară: forul	Modele de gândire și de raportare la lume - dialogul/dezbaterea - responsabilitatea - respectul pentru celălalt; coeziunea socială, civică
Lecția 4/34 Colosseum	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii - conjugările verbului în limba latină și în limba română - partea fixă a verbului (tema) - terminațiile verbale pentru toate persoanele și ambele numere - indicativul prezent (conjugările I – IV) - rolul cuvântului în enunț și context	Roma – de la cetatea lui Romulus la centrul lumii latinofone - sfârșitul republicii – spre Roma imperială Viață publică – viață privată. Mentalități - personalități romane: Caius Iulius Caesar	Modele de gândire și de raportare la lume - binele personal/public - gloria Modele estetice în artă - arhitectura: Colosseum
Evaluare sumativă/Investigație/42 – 43			
Lecția 5/46 Imperatores	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii - cazurile G. și D. în limba latină și în limba română (sinteză) - structura substantivului: partea fixă (tema) + terminațiile cazuale - Genitivul singular Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne - diferența dintre moștenire și împrumut	Roma – de la cetatea lui Romulus la centrul lumii latinofone - Imperiul Roman; puterea imperială (sinteză) Arta greco-romană și moștenirea ei europeană - arta monumentală: arcul de triumf; alte arcuri în arhitectură	Modele de gândire și de raportare la lume - gloria - moderația/prudența - curajul - pragmatismul
Lecția 6/54 Columna Traiani	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii - Dativul singular - rolul cuvântului în enunț și context: topica; elemente de sintaxă Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne - fondul latin al limbii române - câmpuri semantice în limba română	Viață publică – viață privată. Mentalități - personalități romane: Marcus Ulpius Traianus Arta greco-romană și moștenirea ei europeană - coloana și columna: columna lui Traian	Modele de gândire și de raportare la lume - libertatea - binele public Modele estetice în artă - arhitectura: Forul lui Traian - sculptura: basorelieful; statuile
Lecția 7/64 Otium	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii - Ablativul singular - funcțiile sintactice ale substantivului (sinteză) Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne - lexic latin în alte limbi romanice	Viață publică – viață privată. Mentalități - grădini și parcuri - băi – terme - masa la romani <i>otium</i> – timpul liber	Modele de gândire și de raportare la lume - binele personal/public - valoarea timpului Modele estetice în artă - amenajări urbanistice pentru confortul cetățenilor

Notă: Cele cinci competențe specifice din programa școlară sunt vizate pe parcursul fiecărei lecții; în concordanță cu demersul integrat propus, nu există în manual o repartizare a competențelor pe lecții.

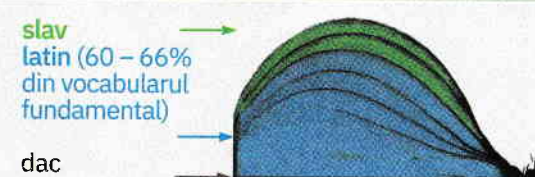
- 1 Receptarea adecvată a elementelor lingvistice esențiale ale limbii latine prin raportare la limba română și la alte limbi romanice/moderne
- 2 Valorificarea elementelor de limbă, cultură și civilizație greco-romană în dezvoltarea personalității și în asumarea identității socioculturale

1.1. Identificarea unor elemente esențiale ale limbii latine în diverse contexte
1.2. Utilizarea elementelor lexicale și gramaticale într-o varietate de contexte, în limba latină și în limba română/alte limbi romanice/moderne
2.1. Identificarea unor locuri, personaje, fapte, procese și concepte definitorii pentru civilizația romană
2.2. Identificarea unor modele culturale clasice relevante pentru reprezentarea lumii
2.3. Integrarea faptelor de cultură și civilizație romană în actualitate

Lecția 1. Ulpia Traiana Sarmizegetusa

Quo vadis? – Încotro?

- 1 Dacă cineva te-ar întreba „Cine sunt strămoșii noștri?“, ce i-ai răspunde? Cum se numește epoca istorică în care s-a produs romanizarea, proces care a condus și la nașterea poporului român?
- 2 Limbile lumii, precum și popoarele care le vorbesc, păstrează elemente din epocile trecute, de aceea originile unei limbi lămuresc în mare măsură și originile poporului. Astfel, originile poporului român se pot observa și în așa-numitele straturi istorice ale limbii române, identificate de specialiști și reprezentate grafic mai jos:

popor	limbă	strat lingvistic în română
slavii	limba slavă veche	
romanii	limba latină	
geto-dacii	limba geto-dacilor	

NOTA BENE!

romanizare = proces istoric prin care se imprimă unei țări, unei regiuni, unei populații caracterul civilizației romane;

a se romaniza = a deveni roman sau romanic, prin preluarea limbii latine și a modelului cultural roman

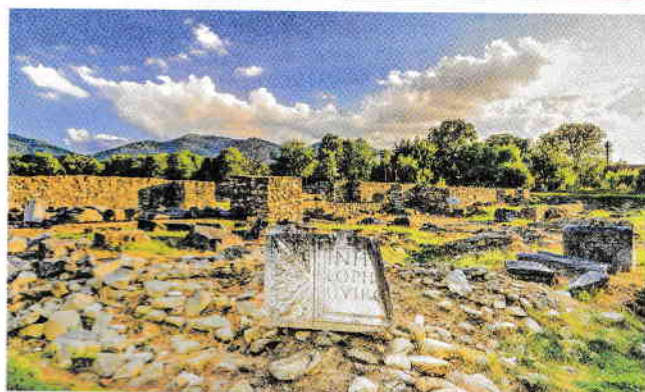
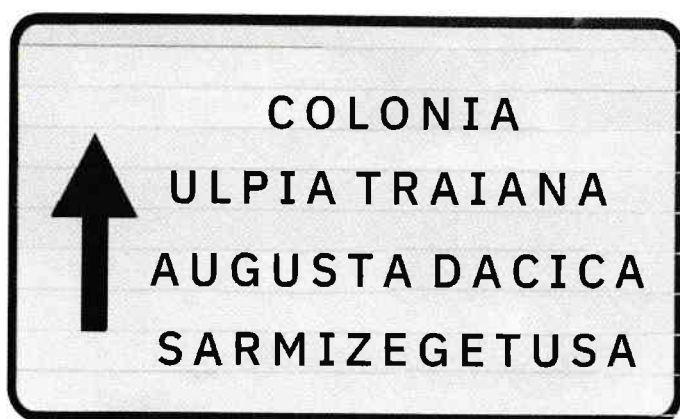
a Care crezi că este cel mai vechi strat? Dar cel mai semnificativ ca pondere?

b Având în vedere informațiile lingvistice de mai sus, care strat crezi că este definitoriu pentru originea poporului român?

Aflați într-o excursie la Sarmizegetusa, străvechea capitală a Daciei romane, Luca, Iulia și Doris, trei colegi de clasă, văd aproape de intrarea în cetate un panou pe care este scris numele complet, „oficial“, al orașului, în limba latină, așa cum este el atestat într-o inscripție reală, descoperită în timpul unor săpături arheologice.

Latine dicta – Text în limba latină

Ulpia Traiana Sarmizegetusa

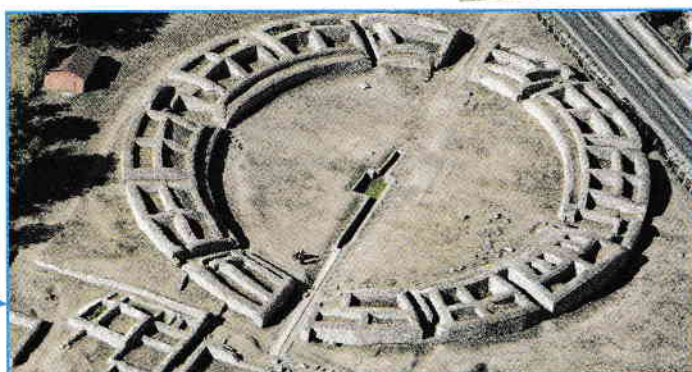
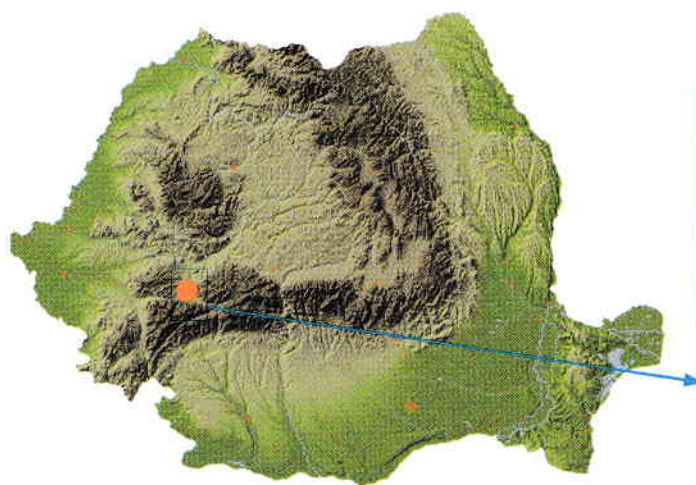
In medias res – Aplicații

- 1 Termeni precum *colonia* sau *municipium* desemnau în limba latină așezările urbane, orașele. Care dintre cei doi termeni are azi un corespondent în limba română, cu sensul de „oraș important, însemnat“? Numește 3 – 4 astfel de orașe aflate în zona geografică unde locuiești.

Arcul uneia dintre intrările în Colonia Augusta Perusia (azi, Perugia, Italia)

- 2 În titlul oficial al Sarmizegetusei există două adjective care trimit la numele a doi renumiți împărați romani: unul dintre ei este chiar primul dintre împărați, iar celălalt este cuceritorul Daciei și, totodată, întemeietorul capitalei noii provincii. Identifică adjectivele și numele celor doi împărați.
- 3 Care cuvânt din titlul oficial al Sarmizegetusei trimite la poporul cucerit de romani?
- 4 Ulpia Traiana Sarmizegetusa se află în Țara Hațegului, zonă submontană din județul Hunedoara, la o distanță de 40 km față de vechea capitală dacică (Sarmizegetusa Regia). În ce regiune istorică a României se află?

Ulpia Traiana Sarmizegetusa – amfiteatrul

Cei trei prieteni încearcă să-și amintească, din ceea ce au studiat la școală și din lecturile proprii, cum a ajuns puterea romanilor să se răspândească atât de departe de Peninsula Italică și, mai ales, care este legătura dintre noi, cei de azi, și romani. Doris, pasionată de istorie, face o sinteză...

Fuit olim... – A fost odată...

Originile poporului român și ale limbii române Procesul de romanizare

În secolele I a.Chr. – I p.Chr., teritoriul României de azi era populat în cea mai mare parte de triburi geto-dace, popor de origine tracă, organizat în mici regate, care uneori erau reunite sub autoritatea unui rege mai puternic (cum a fost Burebista). Pe măsură ce granițele Imperiului Roman se apropiau de teritoriile dacilor, conflictele dintre daci și romani se întindeau în zonele de contact.

După o campanie nereușită inițiată de împăratul Domițian, Traian pornește război împotriva celui mai puternic regat dac, condus de Decebal. Traian a justificat noua campanie militară în Dacia prin nevoia de a opri creșterea puterii dacilor, care amenințau, prin incursiuni repetate, siguranța provinciilor romane învecinate. Miza războiului depășea însă

NOTA BENE!

a.Chr. = ante Christum (înainte de Hristos)

p.Chr. = post Christum (după Hristos)

nevoia imperiului de securitate la graniță și urmarea probabil și potențialul economic și militar al Daciei.

În urma celor două războaie, din anii 101 – 102 și 105 – 106 p.Chr., armatele romane au cucerit regatul dac și au pornit un amplu și rapid proces de transformare a teritoriului într-o provincie romană, Dacia.

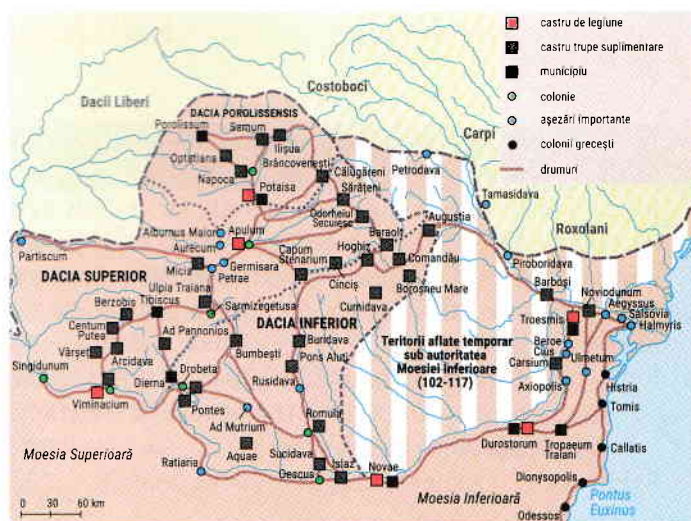
Dincolo de numărul mare de trupe militare (și, implicit, de romani) cantonate în provincie sau de lucrările publice realizate (orașe, drumuri, fortificații etc.), statul roman a adus și un mare număr de coloniști, veniți, după cum spune istoricul Eutropius, *ex toto orbi Romano* („din întreaga lume romană”).

Provincia a prosperat, iar procesul de romanizare al autohtonilor a fost intens, deși stăpânirea romană a provinciei nu a fost îndelungată la scara istoriei – aproximativ 165 de ani. Împăratul Aurelian (270 – 274 p.Chr.), întrucât nu mai făcea față invaziilor repetate și tot mai distructive ale migratorilor în Dacia, precum și din dorința de a întări granițele naturale ale imperiului (cum era Dunărea, mai ușor de apărat), abandonează provincia și retrage armata și funcționarii care lucrau în administrație. Provincia nu este însă părăsită și de locuitorii ei.

În pofida multor secole tulburate de valurile de migrații, precum în cea mai mare parte a Europei, continuitatea daco-romană pe teritoriul fostei provincii a fost neîntreruptă și s-a extins și dincolo de Carpați, în zona Moldovei de azi. Astfel s-a născut poporul român, vorbitor al unei limbi de origine latină, **limba română**, o **limbă romanică**, la care s-au adăugat, la începutul Evului Mediu, importante elemente de origine slavă. De-a lungul următoarelor secole, limba română a primit influențe și de la alte limbi, precum bulgara, maghiara, greaca, turca, franceza etc.

Nu doar o istorie românească, ci una europeană

Începând cu sec. al III-lea a.Chr., stăpânirea romană s-a extins constant în bazinul Mării Mediterane. Apogeul a fost atins în epoca împăraților Traian și Hadrian (prima parte a sec. al II-lea p.Chr.). Imperiul Roman cuprindea o parte însemnată a Europei, nordul Africii și teritorii întinse în Orientul Apropiat. Mediterana devenise astfel o mare proprie, pe care romanii o numeau **mare nostrum**. Într-o bună parte din teritoriile cucerite pe continentul european, transformate astfel în provincii ale Romei, nu s-a impus însă doar puterea politică și militară romană, ci s-au răspândit și limba, cultura, valorile, obiceiurile cotidiene romane etc., ceea ce a condus în timp la nașterea unor popoare noi, vorbitoare de **limbi romanice** – descendente ale limbii latine.

Dacia romană

Hartă a Imperiului Roman în epoca sa de maximă extindere

In medias res – Aplicații

- 1 **CONCURS:** Identificați, în trei minute, pe harta de mai sus, care ilustrează dimensiunile maxime ale Imperiului Roman, cât mai multe țări actuale, care în Antichitate au fost, pentru un timp mai scurt sau mai îndelungat, parte a puterii romane. Câștigă cea/cel care numește corect cele mai multe țări.
- 2 Discutați în perechi și notați în caiet țările în care știți sau credeți că se vorbesc și azi limbi romanice, deci țări unde, odinioară, s-a impus limba latină. Pentru verificarea corectitudinii, extindeți discuția la nivelul întregii clase.
- 3 Asociază în caiet, după modelul de mai jos, câte un element din prima coloană cu elemente din celelalte două coloane, astfel încât să rezulte o legătură corectă din punct de vedere istoric și lingvistic. Dacă nu poți identifica țara contemporană la care trimite numele provinciei romane, caută informațiile necesare pe internet.
Exemplu: Dacia – România – limba română

Provincie romană	Stat modern	Limbi romanice
GALLIA	Italia	italiana
SARDINIA	Spania	sarda
HISPANIA	România	retoromana
ITALIA	Franța	franceza
LUSITANIA	Portugalia	portugheza
DACIA	Elveția	română
	Belgia	spaniola
		catalana

Plimbându-se printre ruinele Sarmizegetusei, Luca, Iulia și Doris găsesc o lespede acoperită parțial cu vegetație și pământ. Curioși, o curăță și astfel descoperă o lungă și misterioasă inscripție în limba latină. Fără să știe, scosese la iveală începutul lucrării istorice dedicate de Traian războaielor dacice, *De bello Dacico* („Despre războiul cu dacii”). Textul lucrării lui Traian a circulat în Antichitate, dar s-a pierdut: s-au păstrat doar câteva cuvinte, citate de un autor antic. Copiii făcuseră o mare descoperire!

Mysterium – Explorate și descoperire

SEPTEM REGES A PRINCIPIO ROMAM HABUERUNT
DEINDE SPQR REM PUBLICAM CONSTITUIT
CONSULES ET LEGES ET IUDICIA CIVIBUS INSTITUERUNT
EGO IMP • CAESAR TRAIANVS NERVAE FILIUS AUGUSTUS
BELLUM GESSI CUM FORTIBUS ET OBSTINATIS DACIS
QUI SINE OTIO PRO PATRIA SUA SEMPER PUGNANT
ROMANAE CIVITATI VETEREM GLORIAM RESTITUI
ET VICTORIAM IOVI OPTIMO MAXIMO DEDICAVI
TEMPLA, ONTES, VIAS REFECI ROMAE ET PER PROVINCIAS
QUAE SPLENDOREM PERDIDERANT UT URBES SEPULTAE
NUNC ROMAE AD MEN PER MARE NOSTRUM NAVIGAT
A HISPANIA ULTRA GAECIAM, UT ORACULUM RESPONDIT
DUAS MATRES HABEBIT EUROPA

AUXILIA – REPERE

- Din spațiul Imperiului Roman a ajuns până la noi un mare număr de inscripții în latină, care ne permit azi să înțelegem mai bine istoria, personalitățile și viața publică ori privată a locuitorilor imperiului. Romanii lăsau inscripții nu doar pe monumente dedicate unei anumite persoane, ci și pe clădiri publice și private, pe altare, baze de statui, tăblițe din bronz etc. Scopul inscripțiilor era divers: onorific (omagial), religios, comemorativ, legislativ, informativ etc.
- Uneori, inclusiv fragmente semnificative ca întindere din opere istorice sau literare erau săpate în piatră sau incizate în bronz, pentru a putea fi citite de trecători.
- Tradiția romană a inscripțiilor pe edificii publice a continuat în Evul Mediu și Renaștere, păstrându-se până în ziua de azi.
- Epigrafia este o ramură a istoriei care se ocupă cu studiul inscripțiilor. Textele inscripțiilor se numesc epigrafice.

Inscripție imaginară, similară unor inscripții cu texte latinești autentice

Un subcapitol din *Res Gestae Divi Augusti* (o istorie a Romei atribuită lui Augustus), scris sub forma unei uriașe inscripții pe rețelele unei clădiri moderne care adăpostește *Ara Pacis Augustae* (Altarul Păcii lui Augustus), Roma

Dornici să vadă mai bine textul inscripției, cei trei prieteni reușesc să-l transcrie, înlocuind cu liniuțe literele șterse de timp.

Mysterium – Explorare și descoperire

SEPTEM REGES A PRINCIPIO ROMAM HABUERUNT
DEINDE SPQR REM PUBLICAM CONSTITUIT
CONSULES ET LEGES ET I—s CIVIBUS INSTITUERUNT
EGO IMP • CAESAR TR—s NERVAE FILIUS AUGUSTUS
BELLUM GESSI CUM FORTIBUS ET OBSTINATIS DACIS
QUI SINE OTIO PRO PATRIA SUA SEMPER PUGNANT
ROMANAE CIVITATI VETEREM GLO—s RESTITUI
ET VICTORIAM IOVI OPTIMO —s DEDICAVI
TEMPLA, —ontes, VIAS REFECI ROMAE ET PER PROVINCIAS
QUAE SPLENDOREM PERDIDERANT UT URBS SEPULTAE
NUNC ROMAE —men PER MARE NOSTRUM NAVIGAT
A HISPANIA ULTRA —aeciam, UT ORACULUM RESPONDIT
DUAS MATRES HABEBIT EUROPA

Septem reges a principio Romam habuerunt.
Deinde SPQR rem publicam constituit,
consules et leges et l—s civibus instituerunt.
Ego Imp. Caesar Tr——s, Nervae filius, Augustus,
bellum gessi cum fortibus et obstinatis Dacis,
qui sine otio pro patria sua semper pugnant.
Romanae civitati veterem glo——s restitui
et victoriam Iovi Optimo —s dedicavi.
Templa, —ontes, vias refeci Romae et per provincias,
quae splendorem perdiderant ut urbes sepultae.
Nunc Romae —men per mare nostrum navigat
a Hispania ultra —aeciam, ut oraculum respondit:
Duas matres habebit Europa.

Memento! – Ține minte!

- Alfabetul latin, din care sunt derivate azi variante cu cea mai largă răspândire printre limbile lumii, cuprinde următoarele litere:
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
- Cuvintele în limba latină se pronunță, de regulă, așa cum se scriu, cu câteva particularități de rostire a unor grupuri de litere.
- Diftongii **ae** și **oe** se citesc în mod tradițional **e**, dar în latina clasică (folosită în scris, mai ales de către persoanele instruite) se citeau **ai**, respectiv **oi**; există și alți diftongi, pe care îi vei descoperi în anumite cuvinte, pe parcursul lecțiilor următoare.
- Grupurile **ce**, **ci** și **ge**, **gi** se citesc așa cum se scriu, cu mențiunea că în latina clasică acestea se citeau **ke**, **ki**, respectiv **ghe**, **ghi**.
- Grupul **ch** se poate citi **c** sau **h**, iar **ph** se citește **f**.
- Grupul **ti** urmat de vocală se citește, tradițional, **ți**, dar în latina clasică se citea așa cum se scrie, **ti**.
- Accentul în limba latină stă, de regulă, fie pe penultima, fie pe antepenultima silabă. În tabelul de mai jos este subliniată silaba accentuată.

Se scrie	Se citește în pronunția tradițională	Se citește în latina clasică
caelum (cer)	<u>ce</u> lum	<u>cai</u> lum
amicitia (prietenie)	ami <u>ci</u> ția	ami <u>k</u> itia
argentum (argint)	ar <u>ge</u> ntum	ar <u>gh</u> entum
poena (pedeapsă)	<u>pe</u> na	<u>poi</u> na

AUXILIA – REPERE

- Antichitatea nu a cunoscut diferențierea pe care o facem azi între literele mari și cele mici. Practic, se scria doar cu majuscule. Cele mai multe inovații, pe care acum le considerăm aspecte absolut necesare în scriere, apar mai târziu: spațiile clar delimitate între cuvinte, aplicarea unor reguli consecvente de scriere cu majuscule/minuscule (litere mici), diferența dintre scrisul de tipar și cel de mână, semnele de punctuație etc.
- În alfabetul latin sunetele care astăzi sunt **u** și **v** se notau cu aceeași literă, **V**. Pentru a face diferențierea, în textele în limba latină pe care le studiem acum, sunetele respective sunt notate așa cum o facem în limba română, prin literele **u** și **v**. Exemplu: **VENTVS** = **ventus** („vânt”); **VLPIVS** = **Ulpius** (nume propriu).
- Alfabetul latin clasic are doar litera **i**, dar mai târziu va apărea și sunetul **j**, astfel încât **i** și **j** marchează, în limbile moderne, sunete și litere distincte. Exemple: **iocus** = **joc**; **maior** = **major**.

In medias res – Aplicații

- În limbile moderne care folosesc alfabetul latin, există anumite litere care nu se regăsesc în varianta folosită de romani. Descoperă în alfabetul folosit acum în limba română literele care nu apar în alfabetul latin clasic.
- Rândurile următoare, extrase din textul inscripției, au notată cu albastru silaba pe care stă accentul. Alege un rând și pronunță cu voce tare fiecare cuvânt, în ordine. Citește apoi cu voce tare întregul rând și repetă exercițiul pentru celelalte rânduri.
 - Septem **re**ges a principio **R**omam habuer**u**nt.
 - B**ellum **ge**ssi cum **for**tibus et obstinatis **D**acis.
 - qui **s**ine **o**tio pro **pa**tria **su**a **se**mper **p**ugn**an**t.
 - quae splen**d**orem per**d**iderant ut **ur**b**e**s sepul**tae**.
- Lucrați în echipe de patru colegi. Transcrieți pe caiete, din primele șase rânduri ale inscripției, toate cuvintele al căror înțeles considerați că îl puteți deduce și notați-le sensurile corespunzătoare din limba română. Câștigă echipa care a notat cele mai multe asocieri corecte cuvânt – traducere (verificate de către profesor sau cu ajutorul dicționarului).
- Identifică în textul inscripției numele unui oraș, numele unei țări și numele unui continent.
- Alcătuiește, începând cu această lecție, un mic jurnal de călătorie (ca și cum i-ai însoți pe cei trei prieteni în aventura lor), în care să notezi impresii și informații suplimentare despre ceea ce ai „văzut” și ceea ce ai învățat pe parcursul lecțiilor, incluzând partea digitală a manualului, dar și alte surse pe care le-ai consultat. Jurnalul trebuie să conțină: aspecte de istorie, cultură și civilizație care ți s-au părut importante sau care te-au impresionat, termeni/expresii latinești, monumente și opere de artă, fotografii. Jurnalul va constitui piesa de bază a portofoliului tău la această disciplină.

La finalul excursiei la Sarmizegetusa, bazându-se pe reperele geografice ale inscripției, cei trei prieteni decid să pornească în vacanța de vară într-o călătorie, împinși de dorința de a descoperi lumea la care se referă textul și, cine știe, poate chiar de a descifra sensul inscripției. Călătoria îi va purta la Roma și în alte locuri ale Italiei antice, iar apoi, pe mare, în Grecia, pentru a reveni, în final, la Sarmizegetusa.

